ISSN 0976-0377
RNI. MAHMUL02805/2010/33461

International Registered & Recognized
Research Journal Related To Higher Education for all Subjects

INTERLINK RESEARCH ANALYSIS

Editor In Chief
Dr. Balaji Kamble

RNI. MAHMUL02805/2010/33461
Interlink Research Analysis
IMPACT FACTOR 6.70
ISSN 0976-0377
Issue:XXXII, Vol.IV, July 2025 To Dec. 2025

INDEX

Sr. No	Title for Research Paper	Page No.
1	Advantages and Disadvantages of Stock Dividents in Stockholders **Dr. Pavankumar Chandak**	1
2	Position of Agriculture Diversification in Irrigated Area of Haryana **Dr. Bhupinder, Dr. Yogesh**	6
3	Characterization and Monitoring of the urban growth patterns using multi spectral satellite data and GIS : Aurangabad city MS **Dr. Jayendra C. Wasnik**	16
4	Effect of Skill-Based Training on Coordinative Abilities and Volleyball Performance **Savita M. S., Dr. Jyoti A. Upadye**	24
5	Place of Indian Women in International Sports **Dr. B. A. Sarpate**	30
6	डॉ. दामोदर खडसे और समकालीन साहित्यकारो के साहित्य का तुलनात्मक अध्ययन **प्रा. डॉ. भाऊसाहेब राजेंद्र नळे, मंगल रामदास नेहरकर**	35
7	जागतिक तापमानवाढ एक पर्यावरणीय समस्या **डॉ. व्ही एल. फड**	38
8	भूजल व्यवस्थापनाच्या पारंपारिक पध्दती आणि शासकीय योजना **प्रा. संजय भानुदास रणखांबे**	46
9	वास्तवतेचा आभास निर्माण करणारे नाट्य रंगभूमीवरील नेपथ्य **डॉ. तुकाराम हरिश्चंद्र देवकर**	52
10	डेकॅथलॉन खेळाचा कार्यक्रम विकास विविध पायरीया आणि त्याचे जागतिक स्तरावर क्रीडा संस्कृतीवर पडणारा प्रभाव **डॉ. संतोष बाबूराव कोकिळ**	57
11	कौटुंबिक हिंसाचार : एक सामाजिक विषाणू **प्रा. राहुल अरुण सिरसट**	63

कौटुंबिक हिंसाचार : एक सामाजिक विषाणू

प्रा. राहुल अरुण सिरसट
समाजकार्य विभाग
क्रांतीसुर्य अण्णासाहेब पाटील समाजकार्य महाविद्यालय,
धाराशिव, जि. धाराशिव

11 Research Paper - Social Work

ावना :-

"जिथे प्रेम, तिथे हिंसा नसते; जिथे हिंसा, तिथे कुटुंब नसते." साने गुरुजीचे सुभाषित ण नेहमीच ऐकतो. भारतीय समाजात कुटुंब ही एक अतिशय पवित्र व मूलभूत सामाजिक संस्था ली जाते. "संस्कारांचे मंदिर म्हणून ओळखल्या जाणा-या या कुटुंबात जेव्हा हिंसेची बीजे ात, तेव्हा त्या समाजाच्या पायाभूत रचनेलाच तडा जातो. "घरातली शांती म्हणजेच समाजाची ी" हे ब्रीदवाक्य जरी सर्वमान्य असले, तरी आजच्या वास्तवात कौटुंबिक हिंसाचार हा एक ाजिक व्याधी बनला आहे.

टुंबिक हिंसाचाराची संकल्पना :-

'कौटुंबिक हिंसाचार' म्हणजे कुटुंबातील एखाद्या सदस्याने दुस-या सदस्यावर केलेली ीरिक, मानसिक, लैंगिक, भावनिक किंवा आर्थिक छळवणूक. यात पती-पत्नी, सासू-सुन, ाक-मुलं, भाऊ-बहीण अशा विविध नात्यांमध्ये हिंसेचे प्रकार दिसून येतात.

त्त्वाचे घटक :-

भीती निर्माण करणे

वर्चस्व प्रस्थापित करणे

आर्थिक नियंत्रण ठेवणे

अपमान, शिवीगाळ किंवा मानसिक अत्याचार "हिंसा ही दुर्बलतेची भाषा आहे; संवाद ही ीची ओळख आहे."

टुंबिक हिंसाचाराचे प्रकार :-

शारीरिक हिंसाः मारहाण, ढकलणे, जखमी करणे, शरीरावर अत्याचार.

मानसिक हिंसाः सतत टोमणे, अपमान, अवहेलना, धमक्या देणे.

लैंगिक हिंसाः जबरदस्तीने संबंध ठेवणे, लैंगिक छळवणूक.

आर्थिक हिंसाः उत्पन्नावर ताबा ठेवणे, खर्चावर बंधने लादणे.

सामाजिक हिंसाः घराबाहेर जाण्यास मनाई करणे, नातेसंबंध तोडणे.

RNI. MAHMUL02805/2010/33461 IMPACT FACTOR 6.70 ISSN 0976-0377
Interlink Research Analysis Issue : XXXII, Vol. IV, July 2025 To Dec. 2025

अभंगातून प्रेरणा :-

"माझे घर प्रेमाचे, माझे कुटुंब देवाचे, जेथे स्नेह, तेथे सुखाचे सागर सांडती." (तु महाराज) या अभंगातून स्पष्ट होते की प्रेम आणि स्नेह हेच कुटुंबाचे खरे बळ आहे. जेथे अ द्वेष आणि हिंसा येते तेथे सुख नाहीसे होते.

भारतीय संदर्भात कौटुंबिक हिंसाचार :-

राष्ट्रीय गुन्हे नोंदणी ब्युरो (NCRB) च्या 2023 च्या अहवालानुसार, भारतात महिल कौटुंबिक हिंसाचाराच्या 30% प्रकरणे नोंदली गेली आहेत. ग्रामीण भागात याचे प्रमाण असून, साक्षरतेचा अभाव, दारिद्य, मद्यपान, पितृसत्ताकता या कारणांनी हिंसाचार वाढतो.

महाराष्ट्रातील परिस्थिती :-

महाराष्ट्रात "महिला आयोग", "वन स्टॉप सेंटर योजना, आणि "स्वाधार गृह योजना अनेक उपाययोजना असूनही, प्रत्यक्षात तक्रारींची संख्या वाढतेच आहे. सोलापूर, लातूर, नाशिक या जिल्ह्यांत महिला पोलिस हेल्पलाइनवर दररोज शेकडो कॉल्स येतात. "सोलापूर सुरक्षा मंच" व "महिला सक्षमीकरण अभियान" यासारख्या स्वयंसेवी संस्थांनी अशा पीडित महिल समुपदेशन व कायदेशीर मदतीचे कार्य सुरू केले आहे.

परिणाम :-

1. आर्थिक ताण :-

कौटुंबिक हिंसाचारामुळे महिलांना आर्थिक तानाला सामोरे जावे लागते, समाज असणारी सामाजिक विकृतीच्या माध्यमातून महिलांना स्वतःचा आर्थिक उदाहरण निर्वाह करण्य कौटुंबिक हिंसाचारासारख्या घटनांमुळे त्यांना आर्थिक समस्याला तोंड द्यावे लागते.

2. संताप व हिंसक वर्तन :-

कौटुंबिक हिंसाचारामुळे महिलांना समाजामध्ये वावरत असताना अनेक सामाजिक विकृ सामोरे जावे लागते त्याचबरोबर कुटुंबातील असणा?या हिंसक प्रवृत्तीमुळे त्यांना अनेक वेळा येतं तसेच त्यातून काही वेळेस आत्महत्या करण्यासारख्या परिस्थिती उद्भवते.

3. मानसिक दबाव, असंतोष :-

कौटुंबिक हिंसाचारामुळे महिला समाजामध्ये वावरत असताना त्यांना समाजातील सामाजिक दबावाला बळी पडावा लागतो या माध्यमातून त्यांचा समाज जीवनामध्ये असंतोष होतो आणि मानसिक दबाव ही स्थिती कुटुंबातील घटकामुळे प्राप्त होते आणि कौटुंबिक हिंसाचार मानसिक दबाव यामुळे सुद्धा महिलांच्या राहणीमानावर परिणाम पडतो.

4. लिंगभेद आणि पुरुषसत्ताकता :-

कौटुंबिक हिंसाचाराच्या घटनेमुळे समाजामध्ये पुरुष आणि स्त्री यांच्यामध्ये मतभेद नि होतात तसेच समाजामध्ये पितृ सत्ताक पद्धतीचा समाजामध्ये मोठ्या प्रमाणामध्ये वावर होतो. कुटुंबिक हिंसाचारामुळे समाजामध्ये पुरुषप्रधान संस्कृतीचा उदय होतो.

स्त्रियांवर वर्चस्व प्रस्थापित करणे :-

कौटुंबिक हिंसाचाराच्या माध्यमातून महिलावर अन्याय अत्याचार केला जातो याच माध्यमातून हिलांना आपले स्वतःचे असणारे वर्चस्व याला गमाव लागतं कारण समाजामध्ये स्त्री आणि पुरुष ानता असताना देखील कौटुंबिक हिंसाचारामुळे महिलांना अन्याय अत्याचार असा सहन करावा गतो याच्या माध्यमातूनच महिलांचा असणार स्त्रीवर्चस्व यावर ख?या अर्थाने पडदा पडतो.

संवादाचा अभाव :-

कौटुंबिक हिंसाचारामुळे महिलांना घरातील असणारा त्रासामुळे तसेच समाजातील असणा?या सामुळे महिलांतील असणारी संवाद या घटकाचा अभाव दिसून येतो आणि महिला एकटेपणा णून येतो आणि एकटेपणाच्या माध्यमातून त्यांच्यामध्ये नैराश्याची भूमिका उदयास येते.

गैरसमज, दुरावा, हिंसा :-

कौटुंबिक हिंसाचारामुळे महिलावर हिंसा केली जाते हिंसा यांच्या माध्यमातून महिलांवर क गैरसमज तसेच घरातील असणारा सामाजिक दुरावा निर्माण होतो यातून अनेक कुटुंबाचा माजिक समतोल बिघडला आहे. महिलांना केलेल्या हिंसा यामुळे अनेक गैरसमज निर्माण होतात.

महिलांवर नियंत्रण ठेवण्याची वृत्ती :-

कौटुंबिक हिंसाचारामुळे महिलांना घरातील असणारा त्रासामुळे तसेच समाजातील असणा?या सामुळे महिलांतील असणारी संवाद या घटकाचा अभाव दिसून येतो आणि महिला एकटेपणा णून येतो आणि एकटेपणाच्या माध्यमातून त्यांच्यामध्ये नैराश्याची भूमिका उदयास येतेमहिलांना ाजामध्ये हुंडाबळी किंवा वंशाला दिवा मुलगाच पाहिजे या कारणावरून समाजामध्ये अनेक ृती निर्माण झाले आहेत यावर महिलावर नियंत्रण ठेवण्यासारख्या अनेक कृती निर्माण केल्या ात यातून सामाजिक समतोल बिघडला जातो.

"घरात वाद, समाजात अपवाद."

"अवघाचि संसार सुखाचा करीन मी नारायणा."

"जहां स्त्री पूज्यते, तत्र रमन्ते देवता."

"हिंसा नव्हे, संवाद हवा."

ुंबिक हिंसाचाराचे परिणाम

मानसिक ताणः नैराश्य, आत्महत्येची प्रवृत्ती, आत्मविश्वास हरवणे :-

कौटुंबिक हिंसाचाराच्या माध्यमातून महिलांना हुंडाबळी तसेच वंशाला दिवा पाहिजे या रणावरून देखील किंवा अनेक कारणावरून त्यांच्यावर कौटुंबिक हिंसाचार केला जातो याच्या ्यमातून महिलांना मानसिक आरोग्य त्याचबरोबर नैरास्य येते. काही वेळेस कौटुंबिक त्रासामुळे ना आत्महत्या करण्याची प्रवृत्ती निर्माण होते.

शारीरिक जखमाः आरोग्याची हानी, सतत भीतीची भावना :-

कौटुंबिक हिंसाचाराच्या माध्यमातून महिलांवर अनेक मारहाणीच्या घटनासमोर येतात

मारहाणीच्या घटनांमुळे महिलांना अनेक शारीरिक जखमा होतात तसेच त्यांच्या आरोग्याची होते या माध्यमातून जीवन जगत असताना सतत नैराश्याची भावना निर्माण होते.

3. मुलांवर परिणामः बालकांच्या व्यक्तिमत्त्वावर विपरीत परिणाम :-

कौटुंबिक हिंसाचाराच्या माध्यमातून महिलावर होणारा अन्य अत्याचार यांच्या माध्यम कुटुंब व्यवस्था विपरीत होते यावर ते कुटुंबामध्ये असणा?या पाल्यावर याचा विपरीत परिणाम हे महिलावर अत्याचारामुळे कुटुंबातील जनजीवन हे विस्कळीत होते आणि याचाच परिणाम कुटुंबा बालकावर देखील होतो.

4. सामाजिक अपमानः महिलांना समाजात तुच्छता सहन करावी लागते :-

कौटुंबिक हिंसाराच्या माध्यमातून महिलांना अनेक समाजामध्ये वावरत असताना सामा अपमान सहन करावा लागतो महिलांना समाजामध्ये वावरत असताना त्यांच्याकडे तुच्छ नज पाहिलं जातं आणि त्याच माध्यमातून आत्मसन्मानाची कमतरता दिसून येते.

5. आर्थिक संकटः घरातील उत्पादनक्षमता घटते :-

कौटुंबिक हिंसाचारातील घटकाच्या माध्यमातून महिलांना समाजामध्ये जगताना त्या आर्थिक समस्येला सामोरे जावे लागते याच्या माध्यमातून त्यांची आर्थिक उत्पादन क्षमता घ त्याचबरोबर त्यांच्यामध्ये नैराश्याची भावना निर्माण होते.

कायदे व सरकारी उपाय :-

1. गृह हिंसाचार प्रतिबंधक कायदा (2005): महिलांना संरक्षण, निवारा व आर्थिक म मिळवून देतो.
2. महिला आयोगः तक्रारींचे निवारण व मार्गदर्शन.
3. पोलिस हेल्पलाइन (1091): तत्काळ मदत.
4. हुंडा प्रतिबंधक अधिनियम कायदा 1961
5. भारतीय न्याय संहिता :2023
6. भारतीय साक्ष कायदा 2023
7. राष्ट्रीय महिला आयोग व राज्य महिला आयोग

समुपदेशन केंद्रे :- मानसोपचार व भावनिक आधार. "कायदा मदत करतो, पण जागरूकता समा निर्माण करतो."

सामाजिक कार्यकर्त्यांची भूमिका

) सामाजिक कार्य :-

हे कौटुंबिक हिंसाचार निर्मूलनासाठी अत्यंत महत्त्वाचे आहे. कौटुंबिक हिंसाचाराचे निर्मू रण्यासाठी सामाजिक कार्य यांच्या माध्यमातून अनेक उपाय कार्य योजना राबवता येतात त्याच्या ध्यमातून कौटुंबिक हिंसाचाराचे निर्मूलन व्हावे.

समुपदेशन व मानसोपचार सेवा :-

समाजामध्ये वाटता असणारा कौटुंबिक हिंसाच्या निर्मल करण्यासाठी शासनाने समुद्र शब्द मानसोपचार तज्ञाची निवड करावी यांच्या माध्यमातून महिलांना मानसिक आधार देण्यासाठी क उपक्रम राबवावे यामध्ये सामाजिक कार्यकर्त्याच्या माध्यमातून त्यांना त्यांच्या हक्काचीच ि तसेच त्यांना स्वामित्व हक्क मिळावा यासाठी सामाजिक कार्यकर्त्यांनी विशेष प्रयत्न करावे.

समुदाय जनजागृती कार्यक्रम :-

कुटुंबिक हिंसाचाराचे निर्मूलन करण्यासाठी समाजामध्ये जाणीव जागृती निर्माण करावी. या माध्यमातून विविध असणारे सामाजिक कायदे तसेच विविध सामाजिक संदेश देणारे पोस्टर यांच्या माध्यमातून जनजागृती करावी.

कायदेशीर मदतीसाठी सल्ला :-

कौटुंबिक हिंसाचाराचे निर्माण करण्यासाठी शासनाकडून तसेच सामाजिक कार्यकर्त्याकडून क कायदेशीर मदतीसाठी कौटुंबिक हे सच्चारासंदर्भात अनेक समुपदेशन केंद्र स्थापन करावी.

स्त्री-पुरुष समानतेचे शिक्षण :-

जिच्या हाती पाळण्याची दोरी ची जागते उद्धारी यावतीप्रमाणे महिला या शिक्षणामध्ये ंपूर्ण झाल्या पाहिजेत शिक्षणाच्या माध्यमातून स्त्री पुरुष समानता निर्माण झाली पाहिजे.

युवक आणि पालक यांच्यात संवाद वाढवणे :-

कौटुंबिक हिंसाचाराच्या घटना त्यांना आळा घालण्यासाठी पालक आणि युवक यांच्यामध्ये ाद, परिसंवाद चर्चासत्र,उपक्रमाची अंमलबजावणी करावी. "समाजाचे आरसे म्हणजे सामाजिक र्यकर्ते ते दोष दाखवतात आणि सुधारणा सुचवतात."

ाय आणि शिफारसी

शालेय अभ्यासक्रमात लैंगिक संवेदनशीलता शिक्षण आवश्यक करणे :-

समाजातील असणारा कौटुंबिक हिंसाचार नष्ट करण्यासाठी शासनाने अभ्यासक्रमांमध्ये टुंबिक हिसाचाराच्या निर्मूलनासाठी प्रयत्न करून त्या संदर्भात अभ्यासक्रम तयार करावा. व ेय विद्यार्थ्यांना याच्या माध्यमातून जनजागृती व कौटुंबिक हिंसाचाराचे असणारे कायदे यासंदर्भात जागृती करावी.

महिला स्वयंसहाय्यता गटांना मानसिक आरोग्य प्रशिक्षण देणे. :-

कुटुंबिक हिंसाचाराचा सामना करण्यासाठी महिलांना स्वयंसहाय्यता करण्यासाठी सरकारने सिक आरोग्य प्रशिक्षण केंद्र उभारावी यांच्या माध्यमातून महिलांना कौटुंबिक हिंसाचाराचा ना करण्यात यावा.

पंचायत स्तरावर कौटुंबिक समुपदेशन केंद्रे उघडणे :-

जिल्हा, तालुका, गाव पातळीवर सरकारने महिला वरील असणा-या कौटुंबिक हिंसाचाराच्या ायाला वाचा फोडण्यासाठी समुपदेशन केंद्र स्थापन करावे.

4) सामाजिक माध्यमांद्वारे जागृती अभियान चालवणे :-

कौटुंबिक हिंसाचाराच्या माध्यमातून सामाजिक माध्यमाद्वारे जनजागृती अभियान राबवावे यामध्ये विद्यार्थ्याकडून रॅली पोस्टर्स तसेच विविध कार्यक्रमाचे अंमलबजावणी करावी. शासनाने याकरिता अजून विविध उपक्रमाची अंमलबजावणी करावी जेणेकरून समाजामध्ये असणारा कौटुंबिक हिंसाचार नष्ट होण्यासाठी प्रयत्न करावे.

5) पुरुषांनाही संवेदनशीलतेचे प्रशिक्षण देणे "पुरुष सुद्धा बदलू शकतात' या संकल्पनेवर भर :-

समाजातील असणारी पुरुष प्रधान संस्कृती याची व्याख्या बदलायला हवी. पुरुषांना हे समाजामध्ये कौटुंबिक हिसाचाराच्या माध्यमातून होत असलेल्या घटना तसेच त्यासंदर्भात असणारे शासनाचे विविध ध्येय धोरण व त्या संदर्भात असणारे कायदे याची जाणीव करून द्यावी.

कौटुंबिक हिंसाचार हा केवळ एका कुटुंबाचा प्रश्न नाही, तर तो समाजाच्या नैतिकतेचा प्रश्न अ समाजातील समता, संवाद, सन्मान या मूल्यांचा पाया जर कुटुंबातच मजबूत केला, तर हिंसेला?, उरणार नाही. "घर हे मंदिर आहे; त्यात प्रेमाची पूजा व्हावी, हिंसेची नाही."

कौटुंबिक हिंसाचाराचा सामना करण्यासाठी केवळ कायदे पुरेसे नाहीत; समाजातील प्रत्येक व्यक्तीने समानतेचे आणि सन्मानाचे संस्कार रुजवले पाहिजेत. स्त्री-पुरुष, वडील-मुलं, सासू-सून सर्वांनी संवादाचे पूल बांधले तरच समाज निरोगी बनेल.

अभंगातील तुकाराम महाराजांचे शब्द लक्षात ठेवूया -

"सखे, जरी तू रागवसी, तरी मी तुज भाववसी, स्नेहाचे नाते जपूनी ठेवावे."

असे प्रेम, सन्मान आणि सहजीवनाचे नातेच हिंसामुक्त समाज निर्माण करू शकते.

संदर्भ सूची :-

1) दैनंदिन लोकसत्ता, लोकमत, सकाळ वृत्तपत्र
2) राष्ट्रीय महिला आयोग वेबसाईट
3) भारतीय न्यायसंहिता 2023
4) नॅशनल क्राईम रेकॉर्ड्स ब्युरो (NCRB)

RNI. MAHMUL02805/2010/33461

ISSN 0976-0377

Published, Printed, Owned by Sow. Mahananda B. Kamble & Edited by Dr. Balaji Kamble & Printed at Jyotichandra Offset Printing & Binding & Published by Jyotichandra Publication, 'Gyandev -Parvati'R-9/139/6, Near Vishal School, LIC Colony, Pragati Nagar, Latur. Dist.Latur-413531 (M.S.) India.

Editor In Chief : Dr. Balaji Kamble, Mob. 9423346913